

УДК 331.556

*Д.П. МЕЛЬНИЧУК,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри управління персоналом і економіки праці
Житомирського державного технологічного університету*

МІГРАЦІЙНІ НАМІРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОТИВАЦІЙНУ СКЛАДОВУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Впродовж усієї історії людства міграція була і залишається одним із найважливіших шляхів розв'язання гострих суспільних проблем. За допомогою міграції здавна задовольнялись потреби у їжі, сприятливих кліматичних умовах, територіях, придатних для комфортного проживання. Проте на кожному етапі розвитку цивілізації міграційні процеси мали певну якісну специфіку, що не є винятком і в сучасну епоху економіки знань, коли людський капітал визнається основною передумовою сталого розвитку будь-якої держави.

І річ навіть не в тому, чи залишитесь та чи інша країна з людським капіталом, який вона так ретельно формувала за новітніми стандартами Болонського процесу. Питання полягає й в іншому: наскільки можливим буде повноцінне використання того капіталу за надмірно високих міграційних сподівань, які є первинною ознакою демотиваційного стану суспільства? Адже у випадку, коли більшість власників цього специфічного капіталу відкрито заявляє про бажання перетнути кордони батьківщини, стає зрозумілим, що це не менша проблема, ніж, наприклад, недовіра населення до банківського сектору. Ігноруючи банки, громадяни позбавляють державу фінансового капіталу, такого необхідного для її розвитку. Вони, фактично, приховують грошові кошти, очікуючи на краще. Варто зрозуміти, що іноді так само приховується і людський капітал – професійні знання та трудові навички, які, в принципі, є, проте перебувають у латентному стані, адже у людини, яка мріє про добробут за кордоном, ґрунтовних підстав для їх розширеного використання на батьківщині, як правило, не існує.

Подібна ситуація простежується і в межах самої країни. Якщо більшість мріє про працю деінде, проте залишається при своїх обов'язках в рідному селі чи місті, то віддача і від їх праці буде невелика. З села в місто, з міста в столицю... Звісно, трудова мобільність – то добре. Проте підстав говорити про її реальний розвиток на теренах пострадянського простору дещо зарано, чого не скажеш про погіршення мотиваційного потенціалу працюючих, які жадають змін у власному трудовому житті. Тут підстав для роздумів достатньо.

Відповідно до викладеного, основну увагу в статті зосереджено на двох аспектах управління людським капіталом держави. Перший – чергова перспектива безповоротної втрати найбільш активних, обдарованих, працездатних громадян. Так, за даними [1], значну частку трудових мігрантів складають особи віком 20–34 роки (41,6%). І як зазначається у тій же праці: «Попри те, що від моменту отримання незалежності Україна вдвічі збільшила обсяги підготовки спеціалістів з вищою освітою, через масштабну трудову міграцію (передусім молоді) частка осіб з вищою освітою серед населення у віці 25–35 років у країні невпинно зменшується! Значна кількість молодих мігрантів прагне залишитись за кордоном назавжди...».

Другий аспект проблеми полягає у тому, що міграційні наміри і сподівання – нехай навіть примарні й нездійсненні – це віддзеркалення рівня громадянської довіри та ступеня мотивованості до суспільно корисної трудової діяльності, що так часто набуває форми суцільної недовіри та гіпертрофованої демотивації до праці, яка зумовлена виключно економічними обставинами, а тому є непривабливою та непродуктивною.

Держава, громадяни якої перебувають у перманентному стані пакування валіз, навряд матиме шанси прискороного економічного розвитку, як і держава, мешканці якої втратили віру у майбутнє на батьківщині. Саме тому дослідження рівня міграційних сподівань та намірів є не лише підставою оптимізації політики розвитку та збереження людського капіталу країни, а й важливою складовою діагностики того мотиваційного поля, що відтворено в її межах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дає можливість стверджувати, що, попри свою актуальність, міграційна проблематика не знайшла гідного висвітлення на шпальтах наукових видань. Та й сам представлений друкований матеріал не завжди вирізняється особливою новизною ні у суто науковому, ні у прикладному аспектах.

Досить часто основна увага тих небагатьох дослідників, які переймаються проблемами міграції, обмежується питаннями поглиблення класифікаційної бази, визначення впливу тих чи інших типів міграції на певні сфери суспільної взаємодії, уточнення специфіки впливу окремих факторів на динаміку міграційних процесів. На жаль, більшість з репрезентованих останнім часом наукових праць не обтяжують свій зміст конкретними пропозиціями щодо подолання тих нагальних проблем, до яких призводить неефективна міграційна політика. І це не дивно, адже вирішити проблеми з міграційним підтекстом без відповіді на питання про залучення достатніх обсягів інвестицій у сферу суспільного виробництва й, відповідно, відновлення соціальної інфраструктури та створення нових робочих місць, що забезпечуватимуть гідний рівень життя і працюючих, і тих, хто перебуває на їх утриманні, неможливо.

Окремо слід зазначити, що деякі з опублікованих праць, які присвячені проблемам міграції, характеризуються вдалою постановкою завдань та вірним розміщенням акцентів. Але такі завдання досить часто залишаються не лише не розв'язаними, а й, взагалі, проігнорованими в ході викладення основного матеріалу дослідження.

Натомість, серед авторів, чії роботи формують сучасне наукове підґрунтя управління міграційними процесами, варто відзначити Е. Лібанову, Ж. Зайончковську, О. Варецьку, О. Позняка, І. Гнібіденку, Т. Петрову, Л. Рибаківського та інших вітчизняних і зарубіжних вчених, наукові доробки яких містять не лише теоретичні передумови формування міграційної політики, а й аргументовані кроки щодо її розробки та впровадження у практику державного управління.

Мета дослідження полягає у визначенні специфіки міграційних намірів та сподівань студентської молоді в Україні, а також у з'ясуванні закономірностей їх формування та

впливу на мотиваційну складову професійної свідомості випускників ВНЗ – власників та носіїв найпрогресивнішого людського капіталу держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах демографічної та фінансової кризи прискіплива увага вчених і державних діячів має приділятися не лише проблемам розвитку людського капіталу, а й його збереженню та створенню гідних умов для його використання в межах тих територіально-економічних одиниць, де його сформовано. Досягнення таких пріоритетів вимагає від будь-якої держави негайної оптимізації міграційної політики, чим сьогодні й переймається більшість з країн, економіка яких характеризується як розвинена. Нагальним є це завдання і для тих, чия економіка не сполучається з такими гарними епітетами. Тим паче, що від переорієнтації міграційної політики у розвинутих країнах навряд чи варто очікувати позитивних зрушень у країнах другого і третього світу. І проблемою є не тільки те, чи пустять до себе жити або працювати мігрантів розвинені держави. Варто зосередитись й на іншому – рівні «небажання» економічно активного населення країн, що розвиваються, працювати на батьківщині, а також на тих наслідках, до яких такі переконання призводитимуть.

Проте, звісно, підхід до міграційних проблем виключно з позицій «негативних наслідків» є хибним. Тим більш це стосується трудової міграції. Так, ще напередодні фінансової кризи, деякі аналітики та вчені почали сміливіше говорити про те, що:

- зовнішня трудова міграція є джерелом валютних надходжень, які, подекуди, значно перевищують іноземні інвестиції в Україну, складаючи в еквіваленті її ВВП щонайменше від 3,5% до 8% [1];
- зовнішня трудова міграція є важливим чинником зниження напруження на внутрішньому ринку праці, адже, за різними оцінками, кількість економічно активного населення, що пропонувало свою робочу силу за кордоном, становить від 2 до 7 млн. осіб [2];
- зовнішня трудова міграція є фактором зменшення обсягів державної соціальної допомоги внаслідок відтоку працездатного населення за кордон (за різними оцінками, до 420 млн. дол. США щорічно), яке, ймовірно, було б зайвим у реальному секторі економіки, і, можливо, поповнило б кримінальний контингент України.

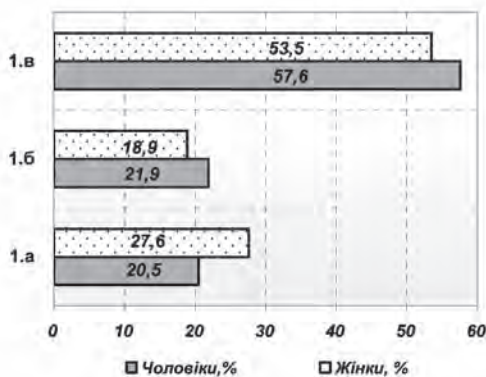
Отже, навіть коротка характеристика переваг та недоліків міграційних процесів дає можливість зрозуміти хибність тих односторонніх підходів, якими так часто майорять матеріали періодичних видань. Вимогою сьогодення є формування дієвої міграційної політики та створення умов, необхідних для її реалізації.

Важливим етапом такої роботи має стати визначення провідних міграційних уподобань молоді – тієї частини економічно активного населення, яка, з одного боку, найбільш схильна до прийняття радикальних міграційних рішень, а з другого – є найбільш необхідною для прискореного економічного розвитку будь-якої країни. Такий ракурс проблеми виступив основою проведеного автором на прикладі Житомирської області дослідження, що ставило за мету з'ясувати міграційні пріоритети, наміри та сподівання студентської молоді.

Слід зазначити, що Житомирська область належить до тієї групи областей України, де активність участі населення у трудових міграціях є найнижчою (1,4%). Це частково пояснюється її географічним розташуванням та середнім рівнем бідності населення (23,1%–26,0%) [1]. Такі обставини певною мірою звужують межі практичного застосування зібраних даних. Проте, на думку автора, отримані результати є цікавими та доцільними, адже, з одного боку, вони виступають певною точкою відліку для визначення міграційних

намірів в областях, де рівень відповідної активності значно вищий, а з іншого – ряд виявлених закономірностей не залежить від специфіки регіону і може бути властивим усім областям України.

У процесі дослідження було використано анкету, що містила 9 запитань, які найбільшою мірою розкривали рівень та причину міграційних намірів і уподобань студентської молоді. Кожне запитання мало від 2 до 5 альтернатив відповіді. В анкетуванні взяли участь 400 студентів денної форми навчання з трьох провідних державних ВНЗ Житомирщини. Крім того, використовуючи аналогічну, але дещо видозмінену анкету, в ході дослідження було з'ясовано думки батьків опитаних раніше студентів. Запропонована стаття містить лише частину отриманих даних. Іншу частину планується висвітлити у подальших роботах автора.

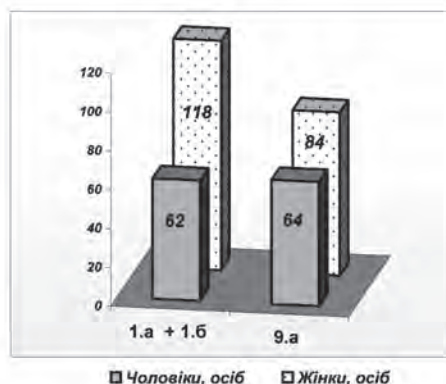

де: 1.а – бажають виїхати за кордон для постійного проживання у випадку відсутності будь-яких перешкод;

1.6 – бажають працювати за кордоном, а жити (створювати сім'ю та ростити дітей) в Україні;

1.в – мають намір залишитися в Україні та працювати на користь батьківщини

Рис. 1. Принципові орієнтації студентства стосовно еміграції та трудової міграції (за статтю, за всіма курсами і ВНЗ), відсотків

де: 1.а+1.6 – кількість бажаючих емігрувати чи виїхати за кордон в статусі трудового мігранта (перше запитання анкети);

9.а – кількість тих, хто має намір виїхати за кордон (як емігрант чи трудовий мігрант) після завершення навчання у ВНЗ (останнє запитання анкети)

Рис. 2. Співвідношення реальних та уявних міграційних намірів (за статтю, за всіма курсами і ВНЗ), гол.

Аналізуючи основні результати дослідження, варто почати з того, що, враховуючи відмінності у кількостях респондентів за статтю, реалістичність міграційних намірів чоловіків та жінок виявилася різною (рис. 1). Так, серед чоловіків співвідношення тих, хто прагне виїхати за кордон, з тими, хто має реальні наміри це зробити по закінченню навчання у ВНЗ, фактично дорівнює 1, тоді як серед жінок такий коефіцієнт сягає 1,4. На перший погляд, це наводить на думку про деяку ілюзорність жіночих намірів щодо еміграції та трудової міграції, адже кількість бажаючих виїхати за кордон на 40% перевищує кількість тих, хто має реальні наміри це зробити. З іншого боку, викликає здивування той факт, що серед чоловіків бажають перетнути кордони України більше осіб, ніж про це заявило на початку анкетування (рис. 2).

Пояснення цих нібито парадоксальних явищ криється у змісті самої анкети, яка сформована таким чином, щоб мати змогу виявити і свідомі, і підсвідомі наміри респондентів, адже саме останні, як відомо, спричиняють неабиякий вплив на прийняття рішень, в тому числі і стосовно доцільності перетину українських кордонів.

Так, спочатку респонденти мали відповісти на запитання про бажання емігрувати чи виїхати з України в статусі трудового мігранта за тієї умови, що для цього немає жодних перешкод. Далі зміст анкети формували запитання, які так чи інакше розкривали та конкретизували міграційну проблематику. І нарешті – в кінці, нібито виключно у прив'язці до факту закінчення ВНЗ, ставилося питання про те, чи має намір респондент виїхати з України. Така будова анкети дала можливість не лише конкретизувати міграційні настрої студентства, а й відповісти на ряд споріднених запитань.

Зокрема, зафіксовано домінування удаваних патріотичних почуттів студентів чоловічої статі, яке, маскуючи справжні уподобання на підсвідомому рівні, виявилось при опрацюванні першого запитання анкети (1.а–1.в) у формі демонстративних, очікуваних відповідей. А надалі, після ретельного опрацювання всіх позицій питальника, респонденти виявили справжнє ставлення до проблем міграції, що і обумовило на перший погляд парадоксальну, а насправді закономірну ситуацію – кількість опитаних студентів-чоловіків, які мають намір виїхати за кордон після закінчення ВНЗ дещо перевищила кількість тих, які зазначили про таке бажання на початку анкетування. Можна припустити, що подібна ситуація спостерігається і серед жінок, проте її констатації завадив інший фактор – суттєве перевищення кількості тих, хто бажає емігрувати чи вдатися до трудової міграції, над тими, хто бачить перед собою відповідні реальні перспективи.

Пояснення такої ситуації лежить у площині різниці гендерних ролей та статусів жінки та чоловіка у сучасному суспільстві. На відміну від чоловіків, жінкам, як суб'єктам міграційного руху, набагато складніше захистити себе від проявів девіантної та делінквентної поведінки оточуючих. Крім того, саме на жінку сьогодні покладається відповідальність за батьків та нащадків, саме для жінок проблеми вчасного створення сім'ї є набагато актуальнішими, ніж для респондентів чоловічої статі. Тому факт перевищення кількості міграційних “мрійниць” над кількістю потенційних мігранток є, скоріше, проявом жіночої прагматичності, аніж доказом дезінтеграції їх прагнень та переконань. Так, лише 3,5% опитаних жінок (9 осіб з 254) серед переваг заробітчанства обрали таку позицію, як можливість укласти шлюб та залишитись за кордоном для постійного проживання (для порівняння, серед чоловіків така перспектива є привабливою для 2,05% респондентів).

Зважаючи на анонімність та непримусовість анкетування, можна зробити висновок, що перспектива одруження за кордоном для переважної більшості студенток є примарною, що загалом відповідає реальній ситуації та ще раз доводить поміркованість жіночої статі у міграційних питаннях. І навпаки – за результатами анкетування можна припустити, що чоловіки оцінюють власні міграційні перспективи більш однозначно та романтично, адже, з одного боку, проблеми шлюбу та створення сім'ї на батьківщині, як правило, не є домінантами чоловічої свідомості у віці до 22 років, а з другого – усвідомлення необхідності утримання та пристойного забезпечення себе й родини у майбутньому схиляє цю категорію студентської молоді до міркувань про працю за кордоном (здебільшого, спонукальною силою тут виступає прагнення підтримати відчуття власної гідності та спроможності).

Відповідно, з певною часткою припущення, можна стверджувати, що з урахуванням встановленого коефіцієнта реальна кількість налаштованих на еміграцію та трудову міграцію жінок становить не 27,6% і 18,8% відповідно, а 19,7% та 13,4%. З огляду на зміст наведених міркувань, можна вважати, що частка потенційних емігрантів є фактично

однаковою серед жінок та чоловіків (19,7% та 20,5%), проте статус трудового мігранта є більш привабливим для респондентів чоловічої статі – 21,9% проти 13,4% у жінок.

Розподіл міграційних пріоритетів студентства за профілем вищої освіти має такий вигляд (рис. 3). У процесі анкетування групу фахівців технічного профілю представили студенти таких спеціальностей, як 090202 «Технологія машинобудування», 090203 «Металорізальні верстати та системи», 091401 «Системи управління і автоматики», 091004 «Технології та засоби телекомунікацій», 080403 «Програмне забезпечення автоматизованих систем», а економічних – студенти спеціальностей 050109 «Управління персоналом і економіка праці», 050104 «Фінанси», 050201 «Менеджмент організацій».

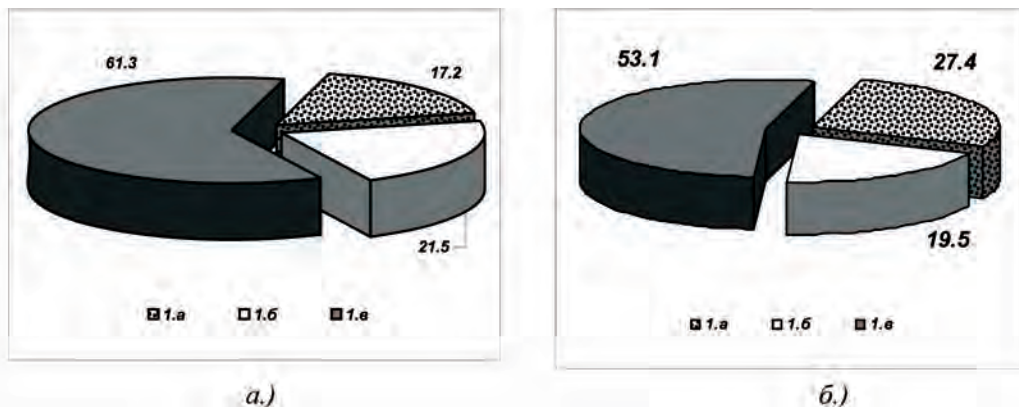

Рис. 3. Відмінності у міграційних намірах студентів, що навчаються за спеціальностями технічного (а) і економічного (б) профілів, відсотків

У результаті дослідження з'ясовано, що, попри очікування країн-реципієнтів, бажання залишити Україну (в тому числі і з метою пристойного працевлаштування) мають фахівці не стільки технічного, скільки економічного профілю. Так, майже для кожного четвертого майбутнього економіста чи менеджера є привабливою перспектива емігрувати з України (27,4%), а кожен п'ятий (19,5%) не проти того, щоб випробувати на собі долю трудового мігранта. Загалом порівняльний аналіз міграційних намірів респондентів у зазначеному розрізі виявив той факт, що для спеціалістів технічного профілю дещо цікавішою є альтернатива трудової міграції, в той час, як вагома частка майбутніх економістів та менеджерів прагне залишити Україну назавжди. Відповідно, постає питання стосовно того, чи то насправді фахівці економічного профілю відчувають себе настільки конкурентоспроможними на іноземних ринках праці, чи то є інша причина, яка обумовлює завищений рівень закордонних орієнтацій у цій групі респондентів.

На думку автора, справа тут не у конкурентоспроможності українських економістів та менеджерів. Як відомо, саме такі спеціалісти відчувають суттєві труднощі при працевлаштуванні за кордоном. Основну причину, яка обумовлює таку ситуацію, варто шукати у характеристиках економічної освіти в Україні, яка орієнтує студента не стільки на отримання прикладних знань та практичних навичок, скільки на розвиток ерудиції шляхом вивчення загальнотеоретичного матеріалу. Тому, з одного боку, через саму специфіку економічної освіти, такі студенти є більш амбітними, що знаходить вираз у формуванні планів, пов'язаних з реаліями закордонного життя. А з другого боку, загальний характер затеоретизованих економічних знань, що продукуються у більшості ВНЗ України, ставить під сумнів подальшу кар'єру молодих спеціалістів на батьківщині, а тому перспектива

“виїхати за кордон і почати, як і всі, все з нуля” видається для деяких з них не тільки цікавою, а й життєво необхідною.

У свою чергу, динаміка зміни студентських уподобань за курсами навчання має такий вигляд (рис. 4). Встановлено, що ця динаміка має суттєву специфіку та конкретні закономірності. Так, головні вагання студентства щодо вибору конкретної альтернативи простежуються у площині “емігрувати – залишитись”, між якими існує зв’язок оберненого характеру, адже зі збільшенням виборів альтернативи 1.а спостерігається відповідне зменшення прибічників варіанта 1.в, і навпаки. Разом з цим перспектива виїхати за кордон у статусі трудового мігранта є привабливою для константної групи респондентів, наміри та уподобання яких мають відносно сталий характер, а деяке поступове збільшення кількості виборів 1.б протягом перших чотирьох років навчання рівною мірою відлучає голоси від інших альтернатив.

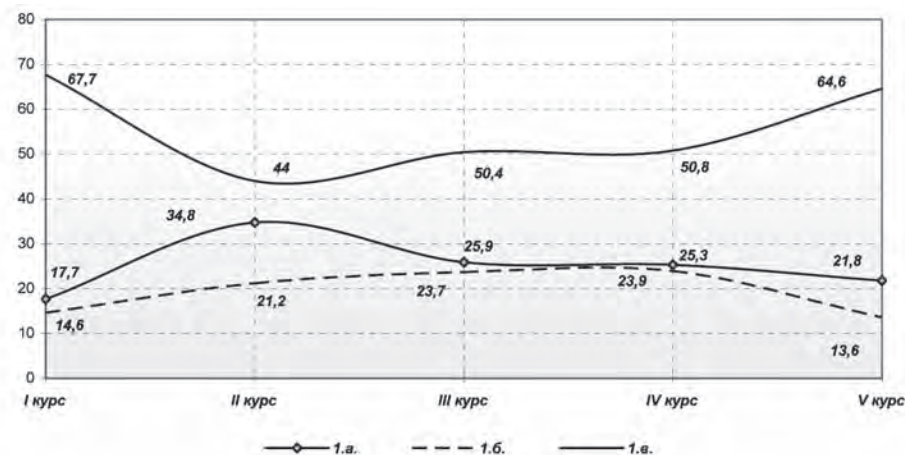

Рис. 4. Динаміка зміни міграційних настроїв студентства за курсами навчання (за всіма ВНЗ), відсотків

Збурення емігрантських орієнтацій студентства зафіксовано на другому курсі навчання, що частково пояснюється періодом становлення самостійної особистості, яка прагне до змін всупереч існуючим обмеженням, як правило, соціально-економічного характеру. Натомість протягом III–IV курсів навчання спостерігається стабілізація динаміки студентських намірів, а кількість бажаючих перетнути кордони батьківщини в пошуках кращого життя фактично дорівнює кількості тих, хто свою професійну долю пов’язує з майбутнім України.

Важливим є те, що, попри збільшення кількості виборів альтернативи 1.б (трудова міграція), яке спостерігається в період з I по IV курс, починаючи з п’ятого курсу зафіксовано істотне зменшення відповідних уподобань (на 43%) на користь інших альтернативам, що певною мірою зміщує симетричну динаміку кількості виборів за варіантами 1.а і 1.в. На думку автора, пояснити таку ситуацію можна тим, що у розумінні студента повна вища освіта – деяка запорука професійного успіху та підстава для більш сталого вибору (1.а чи 1.в) на противагу такій тимчасовій альтернативі, як трудова міграція.

Наприкінці аналізу динаміки міграційних пріоритетів за курсами навчання варто акцентувати увагу на тому, що, попри значні коливання, в підсумку кількість виборів за всіма варіантами фактично повертається до вихідних значень. Відповідно, можна

припустити, що наявність вищої освіти не є домінуючим фактором у процесі прийняття міграційних рішень – є інші, більш суттєві причини, які змушують молодого громадянина перейнятися відповідними питаннями. Такі причини, на думку автора, лежать у площині конкретних реалій соціально-економічного середовища, відтвореного в межах нашої держави.

З метою діагностики основних причин, що зумовлюють міграційні наміри студентської молоді, респондентам було запропоновано для аналізу п'ять альтернатив: відсутність політичної стабільності у державі (4.а), відсутність фінансової стабільності та реальних перспектив соціально-економічного розвитку держави (4.б), відсутність можливостей для особистісного розвитку, виявлення творчої ініціативи, кар'єрного росту (4.в), відсутність гарантій гідного забезпечення майбутнього нащадків (4.г), відсутність можливостей для належної організації дозвілля та відпочинку (4.д). Розподіл думок студентів та батьків з цього приводу наведено на рис. 5.

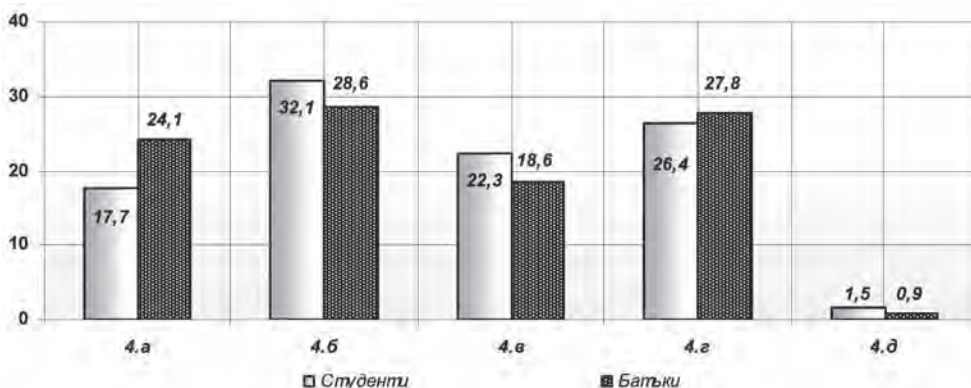

Рис. 5. Співвідношення студентських та батьківських поглядів щодо основних причин прийняття міграційних рішень (за всіма ВНЗ), частота вибору альтернативи у відсотках

Аналізуючи наведену діаграму, слід звернути увагу на те, що в обох групах респондентів думки розподілилися подібним чином. Це свідчить про наявність кореляційного зв'язку між батьківськими поглядами та відповідними студентськими уподобаннями. Проте, на відміну від батьків, студентська молодь більш болюче сприймає невирішеність гострих соціально-економічних проблем (4.б), що відповідно виявляється і у сумнівах стосовно кар'єрних перспектив на батьківщині та можливості практичного використання власного творчого потенціалу (4.в). Цікавим є і те, що сучасна молодь вже на студентській лаві замислюється над проблемами виховання прийдешнього покоління і, судячи з отриманих результатів, висловлює суттєві занепокоєння з цього приводу. В свою чергу, остання альтернатива (4.г) значної уваги до себе не привернула. На думку автора, це є достатньо показовим, адже на тлі загальної нерезалізованості охарактеризованих вище аспектів життєдіяльності суспільства проблематика дозвілля та відпочинку й насправді видається дещо другорядною. Хоча у всьому цивілізованому світі вже давно зрозуміло, що повноцінний відпочинок є одним з найголовніших аспектів відтворення працездатності людини та її мотиваційного потенціалу.

Загалом, з огляду на викладений матеріал стає зрозумілим, що підстав для формування чергової хвилі еміграції, в структурі якої не останнє місце займатиме сегмент, сформований випускниками ВНЗ, є чимало. Тому нагальною потребою сьогодення є

формування виваженої міграційної і, передусім, соціально-економічної політики, здатної нівелювати міграційні наміри студентства. Нині цю функцію традиційно виконують батьківські кола, адже за результатами дослідження з'ясовано, що лише 8,5% матерів не проти еміграції власної дитини за кордон. Жоден батько таку пропозицію не підтримав, проте 86,5% з них висловили бажання, щоб їх нащадок залишився жити і працювати на батьківщині.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Якщо дещо перефразувати сучасних класиків української наукової думки, то можна сформулювати таку тезу: «Мотиваційна складова людського капіталу є тією рушійною силою, яка забезпечує прагнення до практичного застосування знань та трудових навичок, сформованих в результаті інвестицій». Дійсно, формуючи людський капітал, варто попідквуватися про те, щоб його носій, окрім ґрунтовних знань, ще й мав нестримне бажання працювати якісно та наполегливо. Проте, насправді, в умовах перекладання фінансових зобов'язань перед ВНЗ на плечі батьків та самих студентів, формується зовсім інша мотивація – мотивація до незалежності від державних потреб та орієнтація на повернення витрачених на освіту коштів будь-що. І тоді людина також хоче працювати якісно й наполегливо, та от до того «де працювати» їй вже практично байдуже. І якщо вона не знайде такої можливості на батьківщині, вона буде її шукати деінде – от такий несподіваний висновок з постулатів теорії людського капіталу. А якщо так, то пріоритетним завданням будь-якої держави має стати створення сприятливих умов для реалізації спроможностей окремого носія людського капіталу та пристойного життя його власника. Доки вони не спакували валізи.

Джерела

1. *Исследования* трудовой миграции в Украине // Менеджер по персоналу. – 2009. – № 3. – С. 76–81.
2. *Мир. Труд. Эмиграция* // Власть денег. – 2008. – № 47 [204]. – С. 26–32.

Аннотация. В статье проанализировано влияние миграционных намерений студенческой молодежи на качественные характеристики мотивационной компоненты человеческого капитала Украины. С целью определения содержания миграционных стремлений выпускников ВУЗов и уточнения причин, которые их провоцируют, автором проведено исследование предпочтений студенческой молодежи, результаты которого и легли в основу представленной статьи.

Summary. In the article influence of students' migratory intentions on qualitative characteristic of motivational component of human capital of Ukraine is analyzed. Initial supposition was an assumption that from one side – stirring up of outside migration including labour migration poses a threat for stable development of the country at the period of postindustrial society; from other side – nowadays migratory level of society is one of the most important indirect criterion of motivational field diagnostic that was formed in any society. With the aim of determination of migratory aspiration of graduates and specification of the reasons that induce them it was carried out exploration by the author. The results of the research are presented in the article below.

Стаття надійшла до редакції журналу 27.03.2009 р.